

ISSN: 1304-8015

Modern Türklük Araştırmaları Dergisi

Journal of Modern Turkish Studies

Cilt 8, Sayı 1 (Mart 2011)

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Telif Hakkı©Ankara Üniversitesi

Editör

F. Sema **Barutcu Özönder**, Prof.Dr.
Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü
Sıhhiye . Ankara
Tel.: (+90 312) 310 32 80 / 1285 Faks: (+90 312) 310 57 13
E-posta: barutcu@humanity.ankara.edu.tr

Yardımcı Editörler

Saima Selenga **Gökgöz**, Doç.Dr. (Hacettepe Ü, Ankara)
Gülsüm **Killi Yılmaz**, Yrd.Doç.Dr. (Ankara Ü, Ankara)
G. Selcan **Sağlık Şahin**, Yrd.Doç.Dr. (Ankara Ü, Ankara)

Yayın Kurulu Üyeleri

Erkin **Emet**, Yrd.Doç.Dr. (Ankara, Türkiye)
Melek **Erdem**, Prof.Dr. (Ankara, Türkiye)
Naciye **Güngörmüş**, Prof.Dr. (Ankara, Türkiye)
Filiz **Kılıç**, Yrd.Doç.Dr. (Ankara, Türkiye)
Aynur **Öz Özcan**, Doç.Dr. (Ankara, Türkiye)
Ufuk **Tavkul**, Prof.Dr. (Ankara, Türkiye)

Danışma Kurulu Üyeleri

Yavuz **Akpınar**, Prof.Dr. (Türkiye)
Eralp **Alışık**, Yrd.Doç.Dr. (Türkiye)
Júlia **Bartha**, Dr. (Macaristan)
Tsend **Battulga**, Dr. (Moğolistan)
Mönhcargal **Bazarraçaa**, Prof.Dr. (Moğolistan)
Tamara G. **Borgoyakova**, Prof.Dr. (Hakas C-RF)
Salıcan **Cigitov**, Prof.Dr. (Kırgızistan)
Gülzura **Cumakunova**, Prof.Dr. (Kırgızistan)
Ülkü **Çelik Şavk**, Prof.Dr. (Türkiye)
Seyfettin **Erşahin**, Prof.Dr. (Türkiye)
İşmuhammed G. **Galyautdinov**, Prof.Dr. (Başkurdistan – RF)
Fuad **Ganiyev**, Prof.Dr. (Tataristan - RF)
Shimin **Geng**, Prof.Dr. (Çin)
Saadettin **Gömeç**, Prof.Dr. (Türkiye)
Cevat **Heyet**, Prof.Dr. (İran)
Zafer **İlbars**, Prof.Dr. (Türkiye)
Abduvali **Kaydarov**, Prof.Dr. (Kazakistan)
İgor **Kormuşin**, Prof.Dr. (Rusya)
Lala H. **Kuliyeva**, Prof.Dr. (Azerbaycan)
M.M. **Jorigt**, Prof.Dr. (İç Moğolistan –Çin)
Anvar **Mokayev**, Doç.Dr. (Kırgızistan)
İsmail **Musayev**, Prof.Dr. (Azerbaycan)
Guldarhan **Nurgaziyevna**, Prof.Dr. (Kazakistan)
Nevzat **Özkan**, Prof.Dr. (Türkiye)
M. Cihat **Özönder**, Prof.Dr. (Türkiye)
Berdı **Sarıyev**, Doç.Dr. (Türkmenistan)
Akseleu **Seydimbekov**, Prof.Dr. (Kazakistan)
Gülşen **Seyhan Alışık**, Prof.Dr. (Türkiye)
Almas **Şayhulov**, Prof.Dr. (Başkurdistan –RF)
Cemalettin **Taşkıran**, Prof.Dr. (Türkiye)
Aleksandra T. **Tibikova**, Prof.Dr. (GAltay - RF)
Litip **Tohti**, Prof.Dr. (Çin)
Vahit **Türk**, Prof.Dr. (Türkiye)
Myagmarsuren **Uganbayar**, Doç. Dr. (Moğolistan)
Yuri İ. **Vasil'ev**, Doç.Dr. (Saha Yeri - RF)
Oyun M. **Viktorovna**, Prof.Dr. (Tuva- RF)
Naciye **Yıldız**, Prof.Dr. (Türkiye)
Mirfatih **Zekiyev**, Prof.Dr. (Tataristan - RF)
Peter **Zieme**, Prof.Dr. (Almanya)

Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, çift hakemli bilimsel e-dergidir; MLA (Modern Language Association) International Bibliography (New York/ABD) tarafından taranmakta ve dizinlenmektedir.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü
Telif Hakkı©Ankara Üniversitesi
ISSN: 1304-8015
<http://mtad.humanity.ankara.edu.tr>
E-posta: mtad.editor@gmail.com

**Modern Türklük
Araştırmaları Dergisi
Cilt 8, Sayı 1, Mart 2011**

İçindekiler

F. SEMA BARUTCU ÖZÖNDER, Sunuş	5
Makaleler	
ENFEL DOĞAN, Emir Süleyman Dönemi Şairlerinden Akkadıoğlu'nun Kâbûsnâme Tercümesi ve Nüshaları Üzerine	7
MURAT KARAVELİOĞLU, Şeyh Gâlib'in Gubârî'ye Naziresi	25
ÜZEYİR ASLAN, Han Şair Emîrî'nin Musammatları	42
ÖMER ZÜLFE, Aruz vezinlerinin gösterilmesi üzerine bazı teklifler	52
AHMET DEMİR, Almanya'ya Göçün 'Öteki' Öyküleri: Habîb Bektaş'ın 'Kapıkule Nerde' Adlı Öykü Kitabında 'Ötekilik' Olgusu ve 'Ötekiler'in Almanya Yaşam	67
KANAT BAZARBAEV, Туркестанский джадидизм и младотурецкое движение. Взгляды джадидов на государственность	87
M. DERVİŞ KILINÇKAYA, Millî Mücadelede Kongreler Dönemi ve İttihatçılık Sorunu	103
SANJARBEK RAJABOVİCH DAVLETOV, International Collaboration in Solving Social-Ecological Problems in Uzbekistan	134
ZİYAFET QASIMOVA (EYVAZOVA), Azerbaycan'da Kiril Alfabesine Geçişte Harf Sorunu (Basın Ve Diğer Yayın Organları)	145
SİBEL KILIÇ, Tarihsel Süreçte Türkmen Takılarının Kadının Sosyal Kimliğinin Oluşumuna Etki ve Katkıları	163

Tanıtmalar

- Çuvaş Alp Hikâyeleri Üzerine Yeni Bir Yayın: Bayram, Bülent (2010). 188
Çuvaş Türklerinin Kahramanlık Anlatmaları (Alplar), Ankara: Türk
Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 334 s. ISBN: 978-975-456-099-2
(İBRAHİM ARIKAN)

Vefeyat

- Prof.Dr. Rinat YUSUPOV (12 Kasım 1951-14 Ocak 2011) (FEYRUZE 192
GARİPOVA)
- Prof.Dr. Yuriy VASİLYEV (27 Ağustos 1952- 2 Mart 2011) (MTAD) 194
- Prof.Dr. Louis BAZİN (29 Aralık 1920- 2 Mart 2011) (SELCAN SAĞLIK 196
ŞAHİN)

Modern Türklük Araştırmaları Dergisi

Cilt 8, Sayı 1 (Mart 2011), ss. 25-41

DOI: 10.1501/MTAD.8.2011.1.3

Telif Hakkı®Ankara Üniversitesi

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Şeyh Gâlib'in Gubârî'ye Naziresi

Murat A. Karavelioğlu

İstanbul Üniversitesi (İstanbul)

ÖZET

Türk Edebiyatında nazire geleneğinin, Divan Şiirinin oluşum dönemlerine kadar uzanan bir geçmişi bulunmaktadır. Hemen her nazım şekliyle yazılan manzumelere nazire söylendiği görülür. Bu şiirler, genellikle nazire mecmuası adı verilen eserlerde toplanırlar. Biçim ve içeriğe yönelik bir takım kuralları bulunan nazirelerin, edebiyat tarihi içinde ayrı bir yerleri vardır. Çünkü uzun devirlerin üstat şairlerini, beğenilen şiirlerini, şiir zevklerini, etkileşimleri ve beğenileri ortaya koyan nazirelere bir örnek de ünlü şair Şeyh Gâlib'in, yine kendisi kadar ünlü tercî-bendidir. Yazıldığı günden günümüze değin beğeniyle okunan bu şiir, 16. yüzyıl şairlerinden Abdurrahman Gubârî'ye bir naziredir. Bu makalede nazire geleneğimizden ana hatları ile bahsedilmiş, Gubârî ve Gâlib'in şiirleri karşılaştırılmış ve benzerlik ve farklılık gösteren yanlarına dikkat çekilmek suretiyle metinler nazire bağlamında incelenmiştir. Ayrıca nazire-ilham ilişkisi üzerinde de durulmuştur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Nazire, ilham, mecmua, tercî-bend, Gubârî, Şeyh Gâlib

ABSTRACT

The tradition of imitative poem (nazire) has a deep history that dates back to beginning of the Diwan poetry in Turkish literature. Imitative poems can be written for any form of verses. These poems are generally collated in imitative poetry collections. Imitative poems which have some principles in terms of their forms and contents, have an important place in the history of literature, because, they are written for the most acclaimed poets and their best works of the time. One of these was written by Seyh Galib in stanzaic poem with a refrain (terci-bend) form which is undoubtedly as popular as his own name. This poem, which has been read since the day it was written, is a imitative poem addressing the Abdurrahman Gubârî's poem who was one of the most famous poets lived in XVIth century. This study will firstly focus on and

analyse the tradition of imitative poem, and then analyse two related poems written by Gubâî and Seyh Galib in terms of their similarities and differences. It is also mentioned about relation between inspiration and poetry.

KEY WORDS

Imitative poem, inspiration, collection of poetry, stanzaic poem with a refrain, Gubâî, Seyh Galib.

1. Türk Edebiyatında Nazire Geleneği

Nazirenin tanımlarına bakıldığında, kelimenin kökünde de bulunan “benzemek” ve “benzerlik” anlamlarının ön plâna çıktığı görülür. Bu benzerliğin yanı sıra “karşılık”, “örnek verme”, “yaklaşma”, “taklit” gibi manaların da tanımlarda yer bulduğu tespit edilmektedir. Nazire tanımına yer veren sözlük türündeki eserleri dikkate alarak en geniş nazire tanımının yapılmaya çalışıldığı ve bizim de yararlanmak suretiyle kaynakçada yer verdiğimiz pek çok bilimsel çalışma (bkz. Köksal 2006: 13 vd.) olduğundan burada tanım üzerinde uzun açıklamalara girişmeyi doğru bulmuyoruz. Ancak bir edebiyat terimi olması bakımından nazirenin “bir şairin şiirine özellikle vezin, kafiye, varsa redif, konu ve hayal birlikteliği/yakınlığı gibi hususlar dikkate alınmak suretiyle, genellikle başka bir şair tarafından benzerinin yazılması” şeklinde açıklanmasında, kaynakların ittifak ettikleri gözlemlenmektedir. Burada ortak malzemenin kullanılışı, ifade şekilleri, aruz vezni, kafiye, kelime seçimi, ahenk ve şiirin musikisini yakalama meselesi karşımıza çıkar (Kut 2000: 171). Vezin ve kafiye gibi şekil bilgisini ilgilendiren benzerlikler bir yana bırakılarak yalnızca konunun, zemin şiirin tam aksi olduğu dikkate alındığında, sonradan yazılan şiirin bir nazire değil “nakîze” olduğu anlaşılır.

Nazire yazıcılığında “cevap” verme anlayışı bulunur. Her ne kadar cevap, nazire karşılığı olarak daha ziyade mesneviler için kullanılmış ise de tercüme yollu mesneviler dışında herhangi bir nazım şekliyle yazılmış olan nazireler, zemin veya model şiire bir karşılık, yani bir “cevap” niteliğindedir. Nazire mecmualarında rastlanan ve bazı nazirelerin başında yer alan “fermâyed” ifadesi, biraz da bu cevap anlamı ile ilişkili olmalıdır.

Kimi araştırmacılar, nazire konusunda şeklin ön planda olduğunu söylemişler, kimileri ise içerik bakımından benzerliğin daha önemli olduğunu vurgulamışlardır. Şekle ve içeriğe yönelik âmillerin tamamının nazire için gerekli olduğunu söyleyenler de yok değildir. Ne var ki bir şiirin, başka bir şiire nazire olması için değişmez şart vezindir. Nazım şekli, kafiye, bazen eda yer yer değişiklik gösterse de vezin değişmez. Buna rağmen veznin dahi değişebildiği nazire örnekleri bulunmaktadır. Hatta Edirneli Nazmî'nin *Mecma'ü'n-Nezâir*'inde bunların “bahr-i dîger”, “der-bahr-i dîger”

gibi başlıklarla verildiği görülür (Köksal 2001: 7). Tanımlardan hareketle nazirenin özellikleri üç ana başlık altında toplanmıştır. Buna göre zemin şiir ile olan vezin birliği birinci belirleyici özellik olarak ortaya çıkar. Kafiyenin aynı olması, hatta varsa redifin de aynen kullanılması, nazirenin diğer bir özelliğidir. Ancak farklı kafiye kullanımı, bazen redifin değişmesi çokça karşılaşılan bir durumdur. Zemin şiirle olan anlam ve hayal benzerliği ise üçüncü bir özellik olarak değerlendirilir (Köksal 2001:7). Nazire yazmaya niçin ihtiyaç duyulduğu ile ilgili bahiste ifade edileceği gibi burada esas olan benzerliktir. Şeklen benzerlikte beyit veya bend sayısı belirleyici değildir. Örneğin beş beyitli bir gazele yedi beyitli bir nazire yazılmıştır. Dış özellikler olarak tespit edilen bu unsurların yanı sıra iç yapıya yönelik özelliklerin de bir şiirin nazire olup olmadığını göstermede etkili olduğunu söylemeliyiz. Esasen bu ikinci grup özelliklerin, daha belirgin kıstas ve göstergeleri ihtiva ettiği görülmektedir. Zira yalnızca nazire mecmualarına girmiş ve bir zemin veya model şiirin naziresi diye verilmiş şiirlerin gerçekten nazire olup olmadıklarını bu dış ve iç özellikler tayin etmektedir. Konu ile ilgili olarak Edith Ambros ve M. Fatih Köksal'ın yazdıkları, nazirelerin yapısal yönlerinin irdelenmesi noktasında çok açıklayıcıdır. (Ambros 1989: 57-65, Köksal 2001: 11-22). Nazirelere bakıldığında zemin şiirde geçen bazı kalıp sözlerin, ayet, hadis veya kelimeleri kibarların tekrar edildikleri görülür. (Köksal 2001:18). Konu bütünlüğü taşıyan şiirlerin tanzirinde de -istisnaları bulunmakla birlikte- bu bütünlük açıkça fark edilir. Öte yandan zemin şiirin kelime kadrosu ile nazirede kullanılan kelimelerin benzerliği belirleyicilikte önemlidir. Örneğin çok az kullanılan kelime veya terkiplerin, dikkat çekici kelime ya da kelime gruplarından oluşan rediflerin benzerliği, zemin şiir ile nazire arasındaki ilişkiyi gösterir. Bazen nazireyi yazan şairin, zemin şiirin şairini anması, söz konusu şiirin nazire olduğunu işaret eder (Köksal 2001: 18-21).

Divan Şiirinde geleneğin, klâsik hüviyetini kazanmış ve kaide haline gelmiş hususların baskın ve belirleyici etkileri olduğu bilinmektedir. Sınırları ve konuları, mazmun ve imgeleri belli olan bu edebiyatta, nazire yazıcılığının doğuşu ve varlığını Divan Şiiri ömrünü tamamladığı halde devam ettirmesi çeşitli sebeplerle izah edilebilir. Türk Edebiyatı içinde nazire yazıcılığının mazisi, Divan Edebiyatının Anadolu sahasında teşekkülüne kadar uzar. Bugün elimizde bulunan *Mecmûatü'n-Nezâir*, *Câmî ü'n-Nezâir*, *Mecma'ü'n-Nezâir* gibi nazire mecmuaları, bu görüşü ispata kâfidir. Ancak, böyle uzun bir zaman içinde yazılan binlerce nazirenin, bir taklit yahut bir kısır döngü sebebiyle meydana getirildiğini söylemek bilimsel bir yargı olmaz. Çünkü bu durumun bir gelenek, bir yarışma veya bir mektep olma gibi yönleri bulunmaktadır.

Şairlerin, niçin nazire yazdıkları meselesi, birçok sebeple izah edilebilir. Bunların başında gelenek gelmektedir. Geleneğin, katı ve değişmez kurallarla belirlediği usuller, şairleri, birbirlerinin şiirlerine nazire yazmaya yöneltir. Şairler, şiire konu bakımından yenilikler getiremeyince, aynı konuyu daha güzel işleyebilmenin

yollarını aramışlardır (İsen 1981: 24). Büyük bir şair tarafından yazılmış son derece güzel bir şiir, çağdaşı veya sonraki asırlarda yaşayan birçok şair tarafından tanzir edilir ve bunda zemin şiiri geçme arzusu ön planda yer alır. Bazen şairin meydan okumasına karşılık nazireler yazılmıştır. Dost veya hatırı sayılır bir şairin şiirine nazire yazmak, aynı zamanda bir dostluk göstergesidir. Bazen de bizzat şair, kendi şiirine nazire yazılmasını ister. Nazire yazmak, aynı zamanda yetiştirici yönü olan bir faaliyettir. Dolayısıyla genç ve acemi şairleri teşvik etmek ve onların yetişmesini sağlamak için nazire yazmaya önem verilmiştir. Yine buna benzer olarak üstat kabul edilen şairleri takip etmek de nazire yazıcılığının sebepleri arasındadır. Bir de kalıpların dışına taşmak arzusu sebebiyle nazire yazılmıştır (Köksal 2001: 57 vd. ve Köksal 2003: 265 vd.) Usta bir şairin bir şiirine nazire yazmakla kendi şairlik mertebesini yükseltme düşüncesi ve kaygısı şairleri nazire yazmaya yönelten bir diğer sebeptir (Dilberîpür 1999: 200). Kısaca ifade etmek gerekirse şairi nazire yazmaya yönelten, şiire, şaire veya her ikisine karşı da ortaya çıkmış olabilecek özentidir. Bunun gerekçesi “beğeni” ve “hayranlık” olabileceği gibi konunun psikolojik temelinde “hırs” ve “üstünlük iddiası” da bulunabilir (Köksal 2001: 41). Yoksa bir intihal veya taklit olduğu söylenemez. Olsa olsa ana metnin bazı noktaları değiştirilmiş birinci, ikinci, üçüncü veya dördüncü nüshaları olarak değerlendirilmelidir (Aktaş 2001: 283).

Türk şairlerinin “nazire” veya “cevap” yazmaya yönelmelerini veya heveslenmelerini iki ayrı safhada mütâlaa edebiliriz. İlk safha, Fuzûlî, Nedîm, Bâkî gibi ünlü şairlerin nazirelerine şahit olduğumuz Ahmed Paşa ile başlar. “Gelişme ve olgunlaşma safhası” diye adlandırabileceğimiz ikinci safhada ise şairler büyük üstatların eserlerini örnek almışlar, onlarla aynı şekil, vezin ve ifade tarzıyla aynı konuları işlemişlerdir. Fuzûlî ve Nâbî ekolünün şairleri bu yolla meydana çıkmışlar ve şiirin sırlarına vâkif olmuşlardır (Dilberîpür 1999: 202). 2. Beyazıt’ın, Nevâî’den gelen şiirleri Ahmed Paşa’ya göndererek tanzîr ettirdiği bilinmektedir. Yaygın bir söylentiye göre, Ahmed Paşa ancak bundan sonra yetkin şiirler söylemeyi başarabilmiştir (Kurnaz 2003: 410). Kerem Kasideleri ve özellikle Ahmed Paşa’nın Kerem Kasidesi’ne yazılan nazireler bu bağlamda hatırlanmalıdır (İrkâlata 2007).

Nazire kavramında bir talim ve süreklilik vardır. Yaza yaza elde edeceği üstün olma içgüdüğü şairi, daha iyi şiir yazmak yolunda hırslandıracaktır. Fakat asıl başarılı nazirelerin, şekilden ziyade ruh orijinalliğini koruyabilenlerde olduğu unutulmamalıdır (İlaydın 1997: 151). Nazire/cevap, en etkin şiir öğrenim yöntemidir. Okuma, araştırma, inceleme, ezberleme gibi teorik çalışmaları tamamlayan şair, bundan sonra taklit ve nazire yoluyla şiir yazma becerisini geliştirir (Kurnaz 2003: 409). Üstelik yalnızca şöhretli şairlere nazire yazılmaz. Üstat şairlerin de daha az tanınmış bir şairin şiirine nazire yazdığı vakidir. Çünkü şairden ziyade şiire nazire yazılır. Hatta şair, kendi şiirini tanzir etmiş olabilir (Köksal 2001: 33).

Doğrudan doğruya nazire olmayıp, nazireye çok benzeyen ve bazı nüanslar

içerdiği için farklı adlar alan şiirler de vardır. Bir şiirle aralarında şekil bakımından benzerlik bulunsa bile konusu değiştirilmek ve özellikle mizahî unsurlar ilâve etmekle meydana getirilen “tehzil” bunlardan biridir. Bir şairin ya bir mısraı veya bir beytini şiire katmak da nazireye benzer şiirlerden olup “tazmin” adını almaktadır. Nazirenin anlamına yakın şiir türlerinden bir diğeri “selh”dir. Selhte kelime kadrosu değiştirilmekle beraber anlam benimsenir. Bu yönden intihal olarak görenler olmuştur. Ayrıca “terbi”, “tahmis”, “tesdis”..., “muâşere”, “nakize”, “müşterek şiir” gibi nazım şekilleri nazire konusunda hatırlanmalıdır.¹

Nazire konusu ile ilişkili bütün bu kavramların yanında “ilham”ın özel bir yeri olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü ilham etme/ilham verme/ilham alma konusu bizce nazire de dâhil olmak üzere bütün bu terimleri kapsayıcı bir özelliğe sahiptir. Çok genel bir tanım ile “içe doğma” diye ifade edilebilecek olan ilham, nazirenin doğasında ve temelinde olan bir şeydir. Bir başka deyişle her nazire elbette en başta bir ilhamın neticesi ve adeta onun somut bir göstergesidir. Bir şairden ilham alan diğeri bir şair, ona nazire yazmakla ilhamını mücessem bir tecrübe olarak tebellür ettirmiş demektir. Biz, burada ele aldığımız Gubârî ile Şeyh Gâlib'in terci'-bendleri arasındaki ilişkinin ilhamın ötesinde açık bir tanzir ilişkisi olduğunu düşünmekteyiz. Bu bakımdan iki şiir arasındaki benzerliğin yalnızca ilhamın bir neticesi olmaktan ziyade daha derin bir etkileşimin sonucu olduğu kanaatindeyiz.

Nazire yazıcılığı, Klâsik Türk Şiirinin zayıfladığı ve Batı edebiyatlarının etkisinde yeni nazım şekil ve türleriyle eserler verilmeye başlandığı 19. yüzyılda varlığını devam ettirmiş, hatta Cumhuriyet döneminde de nazireler kaleme alınmıştır. Tabir caizse divan şiiri dönemini tamamlamış, fakat onunla birlikte başlayan nazirecilik geleneği yoluna devam etmiştir (Köksal 2001: 52). Hatta 19. yüzyılda “Encümen-i Şuara” gibi edebî topluluklar, nazire yazmaya özel bir önem atfetmişlerdir. Genç bir şair olarak bu edebiyat topluluğunda yer alan Namık Kemal'in “lâzımsa” redifli gazellerine yazılan nazireler, araştırmacıların dikkatini çekmiştir (Parlatır 1988: 161-182). Birer şiir okulu olan bu gibi topluluklar için nazire yazmak, şiir öğretiminin önemli bir safhası sayılmıştır. Tanzimat sonrası dönemde nazirecilik geleneği mahallîleşme akımını sürdürmeye çalışan şairler tarafından da devam ettirilmiş, ne var ki bu şairler nazireyi basit taklitler ve tehziller seviyesine düşürmüşler ve nazirecilik anlayışını yıpratmışlardır (Ünver 1983: 135).

Divan Şiirinin tesisi zamanlarından başlayarak, zayıflama ve gözden düşme devrine kadar şairlerin birbirlerinden etkileşiminin, birbirlerine nazire yazmalarının, Âşık Paşa'dan Abdurrahman Sami Paşa'ya uzanan asırlar boyunca, -son dönemde her ne kadar nitelik bakımından bir düşüş gösterse de- mezar taşlarına kazanacak

¹ Nazire ve benzer şiirlerle olan ilişkisinin yanında bu benzer şiirlerin biçim ve içeriklerine yönelik geniş bilgi için bkz. Köksal (2006: 49-63).

kadar yaygınlık kazandığı görülmektedir. Abdurrahman Sami Paşa'nın bir şiiri, bu meydana örnek olarak verilebilir (Yavuz 1999: 42).

Cumhuriyet döneminde de nazireciliğin bazı şairler elinde devam ettiğini daha önce söylemiştik. Bu devirde yine bir özentinin ve gelenekten yararlanmanın, hatta geleneğe sığınmanın tezahürlerini görmek mümkündür. Klâsik dönemde olduğu gibi yine gazel nazım şekli ön plâna çıkmış, yanı sıra rubai biçiminde nazireler kaleme alınmıştır (Macit 2001: 296). Halil Nihat Boztepe, Tâhirî'l-Mevlevî (Tâhir Olgun), Hasan Âli Yücel, Kemal Edip Kürkçüoğlu bunlardan sadece birkaçıdır.

Nazirecilik bağlamında bir de müşterek şiir söyleme geleneğinden söz etmek yerinde olacaktır. Klâsik Türk Şiirinde iki veya daha fazla şairin, bir şiiri ortaklaşa söyledikleri örnekler mevcuttur. Fatih Sultan Mehmed'in "Hattun hadiün yüzünü tutdı nitekim iy cân" mısraını devrin bazı şairlerinin tamamladıkları ve böylece müşterek beyit/beyitler vücuda getirdikleri bilinmektedir.² Burada esas olan, ortaya çıkan beytin mısralarının aynı ahenk ve güzellikte olmasıdır. Müşterek şiirde "söylemek" fiilinin kullanılması tesadüfî değildir. Çünkü bu ortak mesai, çoğu zaman ansızın başlar ve irticalen meydana gelir. İsmail Hakkı Aksoyak'ın belirttiği gibi bu tür şiirler yazıya geçirildiğinde genellikle bir başlık konur ve başlık bazen bir ibare veya satır, bazen de bir sayfa tutarında bir paragraf olabilmektedir. Bu başlık, şairlerin hayatı, nereli oldukları, mesleği, şiiri nerede, ne zaman ve ne münasebetle kaleme aldıkları vb. gibi ayrıntılı bilgileri ihtiva edebilir (Aksoyak 1999: 240).

2. Metinler, Karşılaştırma ve Değerlendirme

2.1. Gubârî ve Tercî'-bendi³

16. yüzyıl şairlerinden olup asıl adı Abdurrahman olan Gubârî'nin doğum yeri ile ilgili kaynaklarda verilen malumat çeşitlilik arz eder. Lâtîfî, Lârendeli olduğunu söylerken (Canım 2000: 407), Âşık Çelebi Hamidî'nde doğduğunu ileri sürer (Kılıç 2010: 3, 1613). Şemseddin Sami ise Aksaraylı olduğunu söylemektedir (1314: 5, 3256). Şairin *Kâ'bename* isimli eserinde bizzat "Mekke şehrin dilde çün berk eyledüm / Akşehiri ol zamân terk eyledüm / Mevlidimdür gerçi ol şeh-i şerîf" mısralarına nazaran Ahdî (Solmaz 2005: 451) ve Hasan Çelebi'nin de belirttiği gibi (Kutluk 1989: 2, 712) Akşehirli olduğuna hükümlenabilir. Baba adı Abdullah'tır. İlk tahsilini memleketinde aldıktan sonra bilahare İstanbul'a gelmiş ve burada medrese öğrenimi görmüştür. Bilhassa devrin âlimlerinden Kınalızade Ali ve Müslim Çelebi'den ders

² Bu şairler, Hızır Beğ, Gürânî, Dâvud-ı Gûyende, Hayâlî Çelebi, Balı Paşa, Ahmed Paşa, Hâcî Hasanoğlu, Mevlânâ Kırımı, Hâce-zâde, Işkı, Ulvî, Kâzî-i Ayazmendî, Mahmud Paşa, Sâbirî, Sâbirî İshâ, Kâzî-zâde-i Siroz, Sâhibî, Tâlibî, Hayrân-ı Muzhik, Ayazmendî-i Muzhik'dir.

³ Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi 3424, 139a-139b

okumuştur (Alparslan 1996: 167). Bazı medreselerde bir müddet müderrislik yaptıktan sonra Kanunî'nin 941/1534 yılında çıktığı Irak Seferi'ne ordu kâtibi olarak katılmış, Hasan Çelebi'nin söylediğine göre padişaha bu sefer esnasında bir gazel sunmuş (Kutluk 1989: 2, 714), dönüşünde Nakşibendî şeyhlerinden Abdüllâtîf Efendi'ye intisap ederek Vefa Tekkesi'nde sülûkünü tamamlamıştır. "Ser-i kûy-ı Vefânûñ hâksârı / Ayağlar toprağı ya'nî Ğubârî" beytini bu dönemde yazmış olmalıdır. Bir aralık Akşehir'de bulunan Sultan Abdullah Zaviyesi'ne şeyh olmuş, ardından 944/1537 yılında hacca gitmiştir. Burada iken surre eminliği görevinde de bulunmuştur. Lâtîfî'ye göre Şarâbiye Medresesi'nde müderris iken oradan ayrılmış (Canım 2000: 407), dönüşte Kütahya'ya uğramış, Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Beyazıt'ın hizmetine girmiştir. Sonrasında ise onun oğlu Orhan'a hoca tayin edilmiştir. 959/1551'de bizzat padişahın emriyle bir şehname yazmaya başlamış, kısa bir süre sonra Şehzade Beyazıt ile Şehzade Selim arasındaki mücadele sırasında Beyazıt'ın taraftarı olduğu düşünülerek Yenihisar Kalesi'nde hapsedilmiştir. Kadılık görevi ile tekrar Mekke'ye gitmiş, 974/1566 yılında orada vefat etmiştir (Alparslan 1996: 168-169).

Kimi kaynakların derviş tabiatlı ve temiz itikatlı olarak tavsif ettikleri (Solmaz 2005: 451, Canım 2000: 407), ulema zümresinden, fukaha fırkasından sayılan (Canım 2000: 407, Solmaz 2005: 451, Kutluk 1989: 2, 712) ve şiire gençlik yıllarında heves ettiği tahmin edilen Gubârî'yi tezkire yazarları genellikle beğenirler ve usta şairlerden sayarlar. Tasavvuf yoluna girdikten sonra tasavvufî konulu ve nasihat içerikli şiirler yazmıştır. Hoş-sohbet biri olan, Farsçayı da iyi bilen (Solmaz 2005: 452) Gubârî'nin manzumelerinin çokluğu âşıkların gözyaşlarına benzetilir (Kutluk 1989: 2, 716). Şiirlerinin selfî ve üstâdâne olduğu söylenir (Sami 1314: 5, 3256). Bunlar içinde devrinde ve sonraki dönemlerde beğenilen şiirleri vardır. Bilhassa "Ğâfil olma gözüñ aç 'âlem-i kübrâsın sen / Sidre vü levh ü kalem 'arş-ı mu'allâsın sen" vasıta beyitli tercî'-bendi çok meşhur olmuştur. "Üstine" redifli gazeline nazireler yazılmıştır (Kılıç 2010: 3, 1615). Nakşî büyüklerinden Sürûrî ile birbirlerini hicvettikleri şiirleri vardır. "Sor" redifli gazeli çok beğenilmiş ve Sürûrî tarafından bir nazire yazılmıştır. Buna rağmen şahsî şöhretinin, şiirlerinin şöhretinden fazla olduğunu Ahdî haber veriyor (Solmaz 2005: 452).

Gubârî'nin *Şehname*, *Kâ bename*, İranlı şair Fettâhî'ye nazire olarak yazdığı *Şebistân-ı Hayâl*, *Yusuf u Züleyhâ* ve *Menâsik-i Hac* adlı eserleri vardır. Kendisinden bahseden kaynaklardan sadece Lâtîfî, biri Türkçe diğeri Farsça iki divanının olduğunu söylemektedir (Canım 2000: 408).

Gubârî'nin şiirlerine pek çok şiir mecmuasında tesadüf edilmektedir. Bunlar genellikle tezkire yazarlarının da eserlerine kaydettikleri birkaç şiirdir. Bizim, burada ele aldığımız ünlü tercî'-bendi de değişik mecmualarda görülmektedir. Merhum hocamız Ali Nihat Tarlan, "Eski Mecmualar Arasında" başlıklı makalesinde Kıyâsî,

Ulvî ve Selîkî ile birlikte Gubârî'nin birkaç şiirini neşrederken söz konusu tercî'-bendi burada yayımlanmıştır (Tarlan 1946: 122-137). Biz bu yayımı bir nüsha gibi ele aldık. Çünkü Süleymaniye Kütüphanesi Esat Efendi 3424 numarada kayıtlı mecmuada yer alan şiir, Tarlan'ın yayımladığı metinden daha sağlam görünmektedir ve mukayeseye ihtiyaç duyulmuştur. Ancak nüsha farkları incelendiğinde söz konusu yayımın da bazen mecmuaya katkı sağladığı görülecektir. Esat Efendi koleksiyonu 3424 numarada kayıtlı mecmuanın 139a-139b varaklarında bulunan tercî'-bend, talik yazı ile yazılmıştır. 139b'nin sayfa kenarında Âlî'nin de bir tercî'-bendi başlamaktadır. Gubârî'nin tercî'-bendi:

Remel: Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

I

Bir gice sâkin idüm hânkâh-ı ğafletde
İ' tikâf itmiş-idüm künc-i ğam-ı ' uzletde⁴
Gözlerüm yummuş-idüm ' âlem-i pür-' ibretde
Ġaflet uyhusı beni almış-idi ğâyetde
Pür idi ğafletle penbe-i şimâh-ı sem'üm
Dil-i efsürde hâcer olmuş-idi şiddetde
Eyle ğarç olmuş-idüm ka' r-ı yem-i ğaflete kim⁵
' Aql u fikr ü dil ü cân kalmış-idi hayretde
Rište-i ğaflet-ile bağlu idi her ' uzvum⁶
Mâ-haşal ğâyet-ile kâşır idüm⁷ hizmetde
Ġüş-ı hüşa bu nidâ irdi o dem hâtifden
Didi ey ' âlem-i şugrâda kalan ğafletde
Ġâfil olma gözün aç ' âlem-i kübrâsın sen
Sidre vü⁸ levh ü kalem ' arş-ı mu' allâsın sen

II⁹

Sendedür mahzen-i esrâr-ı hüviyyet sende
Sendedür râbıta-i rište-i vahdet sende
Sendedür ma' den-i esrâr-ı¹⁰ İlâhî sende
Sendedür menba' -ı¹¹ envâ' -ı kerâmet sende

⁴ künc-i ğam-ı ' uzletde: künc-i ğam ü mişnetde ANT

⁵ ğaflete kim: ğafletde ANT

⁶ ' uzvum: a' zam ANT

⁷ ğâyet-ile kâşır idüm: kâşır idüm ğâyet ile ANT

⁸ sidre vü: sidre-i ANT

⁹ Bu bendin mısraları ANT nüshasında kendi içinde karışıktır.

¹⁰ esrâr-ı ' irfân-ı ANT

Sendedür mihr-i cihân-süz meh-i şâm-efrüz¹²
 Sendedür burc-ı şeref necm-i sa'âdet¹³ sende
 Sendedür cām-ı Cem ü âyine-i İskender
 Sendedür çeşme-i cān milket-i zulmet sende
 Sendedür 'âlem-i lâhut u maķām-ı ceberût
 Sendedür düzaķ-ı sūzān daķı cennet sende
 Sendedür her ne ki maķşūd idinürseñ sende
 Sendedür kufl ü tılısmāt-ı haķıķat sende
 Gâfil olma gözüñ aç 'âlem-i kübrāsın sen
 Sidre vü levķ ü ķalem 'arş-ı mu'allāsın sen

III

Sen ĥabāb-ı felegi cām-ı mücellā şanduñ
 Sen serābı¹⁴ anuñ içinde görüp mā şanduñ
 Hoķķa-i çarķ ki zehr-ile leb-ā-leb pürdür
 Sen anı toptolu tiryāk-i Mesīhā şanduñ
 Gözüñe pīre-zen-i dehr görüñdi tāze
 Ziver-i 'āriyeden anı mu'arrā şanduñ
 Külĥan-ı dehre baķup gülşen-i zibā şanduñ
 Ser-be-ser aĥkerin anuñ gül-i ĥamrā şanduñ
 Hem görüñdi saña eţfāl-i şeyāfīn ğılmān
 Bu cihān¹⁵ bāĝını sen cennet-i Me'vā şanduñ
 Dide-i ĥırş-ile bu 'âlem-i şuĝrāya baķup
 Aldanup añlamayup 'âlem-i kübrā şanduñ
 Gâfil olma gözüñ aç 'âlem-i kübrāsın sen
 Sidre vü levķ ü ķalem 'arş-ı mu'allāsın sen

IV¹⁶

Niçe bir bunca zamān ziver ü zīnet niçe bir
 Niçe bir cübbe vü destār-ı¹⁷ ĥamāķat niçe bir
 Niçe bir kayd-ı libās u niçe bir 'âdet-i¹⁸ nās

¹¹ menba'-ı: ma'den-i EE

¹² efrüz: - ANT

¹³ burc-ı şeref necm-i sa'âdet: necm-i şeref burc-ü sa'âdet ANT

¹⁴ serābı: ĥabābı EE

¹⁵ cihān: fenā ANT

¹⁶ Bu bendin mısraları ANT nüshasında kendi içinde karışıktr.

¹⁷ destār-ı: destār ü ANT

¹⁸ 'âdet-i: ğayret-i EE

Niçe bir şevket-ile şöhret-i âfet¹⁹ niçe bir
Niçe bir rind-i cihân vâlih ü şeydâlar ile
Güft ü güy-i²⁰ tarab u tavr-ı zarâfet niçe bir
Niçe bir bâğ-ı cihânda²¹ oturup mîrâne
Bunca yârân-ile bu ‘ıyş u bu²² ‘işret niçe bir
Niçe bir nefis hevâsına uyup leyl ü nehâr
Niçe bir zâyi‘ ola bu dem-i fırsat niçe bir
Bu hamâkat niçe bir bunca sefâhat²³ niçe bir
Bu şekâvet²⁴ niçe bir hây bu gaflet niçe bir
Gâfil olma gözüñ aç ‘âlem-i kübrâsın sen
Sidre vü levh ü qalem ‘arş-ı mu‘allâsın sen

V

Cümle²⁵ zerrât-ı cihân maṭla‘-ı ‘ibretdür hep
Ehl-i²⁶ idrâk olana remz ü işâretdür hep
Naṣṣ-ı zâhirde ‘ıyân cümle ‘ulûm-ı bâṭın
Küllü²⁷ şey’ mürşid-i erbâb-ı başiretdür²⁸ hep
Nazar it dide-i cân-ile cihâmı añla
Maḥzen-i ‘ilm-i ledün mazhar-ı hikmetdür²⁹ hep
Hikmet ü ‘ibret-ile³⁰ remz ü işâret ne ki var
Hep Hudâdan saña ta‘lîm-i hidâyetdür³¹ hep
Fehm için ‘âlem-i kübrâ³² ulû‘l-elbâba
Suver-i ‘âlem-i şugrâ³³ heme şüretdür hep
Ey GUBÂRÎ yûri var kendüzün³⁴ idrâk eyle

¹⁹ şevket-ile şöhret-i âfet: şöhret-ile şevket-i âfet EE

²⁰ güy-i: güy u ANT

²¹ cihânda: cinânda ANT

²² u bu: ile ANT

²³ sefâhat: fezâhat ANT

²⁴ şekâvet: ferâgat EE

²⁵ cümle: bunca ANT

²⁶ ehl-i: eger ANT

²⁷ küllü: küll-i EE

²⁸ başiretdür: tariqatdür ANT

²⁹ hikmetdür: ‘ibretdür ANT

³⁰ ‘ibret-ile: ‘ibret ü her ANT

³¹ ta‘lîm-i hidâyetdür: ta‘lîm ü işâretdür ANT

³² kübrâ: kübrayı ANT

³³ şugrâ: kübrâ ANT

Pendümi hüş-ile güş it ki beşâretdür hep
 Gâfil olma gözüñ aç 'âlem-i kübrâsın sen
 Sidre vü levh ü kalem 'arş-ı mu' allâsın sen

2.2. Şeyh Gâlib'in Tercî'-bendi³⁵

Remel: Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

I

Ey dil ey dil yine bu rütbede pür-ğamsın sen
 Gerçi vîrâne iseñ genc-i mu'talsamsın sen
 Secde-fermâ-yı melek zât-ı mükerrermsin sen
 Bildiğin gibi degül cümleden aqdemsin sen
 Rühşun nefha-i Cibrîl-ile tev'emsin sen
 Sırr-ı Hâksın meşel-i 'îsî-i Meryemsin sen
 Hoşça bak zātuña kim zübde-i 'âlemsin sen
 Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

II

Mertebeñ 'ayn-ı müsemmedadur esmâ şanma
 Mercî'ün Hâlik-ı eşyâdadur eşyâ şanma
 Gördüğüñ emr-i muhaqqakları rü'yâ şanma
 Başkasın kendüñi şüretle heyulâ şanma
 Keşf-ile şâbit olan ma' niyi da' vâ şanma
 Haqquña söylenen evşâfi müdarâ şanma
 Hoşça bak zātuña kim zübde-i 'âlemsin sen
 Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

III

İñleyüp sırruñı fâş eyleme ağıyâra şağın
 Düşme bilmezlik-ile varfa-i inkâra şağın
 Degmesin âhlaruñ kâkül-i dildâra şağın
 Soñra Mañşür gibi çıkmañ olur dâra şağın
 'Arz-ı 'aciz itmeyesin yâreden ol yâra şağın
 Bulduğüñ gevher-i 'âlileri bi-çâre şağın
 Hoşça bak zātuña kim zübde-i 'âlemsin sen

³⁴ kendüzüñ: kendüñi ANT

³⁵ Kalkışım (1992: 248-249) ve (1994: 179-181), Gürer (1993: 238-240). Şeyh Gâlib'in tercüme-i hâli ve sanatı ile ilgili değişik mehazlarda ve geçen yüzyıldan itibaren yapılan araştırmalarda verilen bilgileri burada tekrar etmekten kaçınıyoruz. Ancak şairin bilhassa soyu, gençlik yılları ve tahsili konularında yeni bilgiler için bkz. Gürer (1993: XI-XXVII) ve (2000a: 203-225).

Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

IV

Sendedür maḥzen-i esrâr-ı maḥabbet sende

Sendedür ma' den-i envâr-ı fütüvvet sende

Gizli gizli daḥı vardır niçe ḥâlet sende

Ma' rifet sende hüner sende ḥaḳîḳat sende

Nazar itseñ yir ü gök düzaḥ u cennet sende

‘ Arş u Kürsiyy ü melek sendedür elbet sende

Hoşça baḳ zātuña kim zübde-i ‘ âlemsin sen

Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

V

Ḥayfdur şâh-iken ‘ âlemde gedâ olmayasın

Keder-âlûde-i ümmîd ü recâ olmayasın

Vādî-i ye 'se düşüp hiç ü hebâ olmayasın

Yañılup reh-rev-i şahrâ-yı hevâ olmayasın

Âdeme muttaşıl ol tâ ki cüdâ olmayasın

Secdeler eyle ki merdûd-ı Ḥudâ olmayasın

Hoşça baḳ zātuña kim zübde-i ‘ âlemsin sen

Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

VI

Berḳ-ı ḥâṭif gibi bu kayd-ı sivâdan güzer it

İrişen ḥâr u ḥase âteş-i ‘ aşkı siper it

Dâmenüñ tutmaya âşâr-ı ‘ alâyık ḥazer it

Şems-veş ḥâhiş-i Monlâ-y-ıla ‘ azm-i sefer it

Şâf kııl âyîneñi ḳâbil-i ‘ aks-i şuver it

Hele bir cem' -i ḥavâs eyle de ĞÂLİB nazâr it

Hoşça baḳ zātuña kim zübde-i ‘ âlemsin sen

Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

2.3. Tercî'-bendlerin Karşılaştırılması

Şeyh Gâlib'in bu ünlü tercî'-bendinin, Gubârî'nin şiirinden ilham alınarak yazıldığı söylenmektedir (İsen 1981: 25). Ali Nihat Tarlan ise şiiri, Gâlib'in adını hiç anmadan ve nazire bahsine değinmeden "Pend-nâme-i Gubârî" başlığı ile yayımlamıştır (Tarlan 1946: 127-129). Burada ilhamın varlığını inkâr mümkün olmamakla birlikte daha derin bir etkileşimin bulunduğunu söylemeliyiz. Vezin birliğinin, bir şiirin başka bir şiire nazire olmasında birinci âmil olduğu daha önce belirtilmişti. Ele aldığımız şiirlerde böyle bir birliktelik olup her ikisi de aruzun

“Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilün” kalıbı ile yazılmıştır. Kimi yerlerde imalelere rastlanmakla birlikte hem Gubârî hem de Şeyh Gâlib aruzu ustaca kullanmışlar ve genel olarak aruz kusurlarından uzak yazmışlardır.

Her iki şiir de aynı nazım şekli ile yani tercî -bend biçiminde kaleme alınmıştır. Gubârî'nin tercî -bendi, her bendi on iki mısra ve bir vasıta beytinden oluşurken Şeyh Gâlib'in tercî -bendi, her bendi altı mısra ve bir vasıta beytinden meydana gelmektedir. Birinci şiir beş bendden, ikinci şiir ise altı bendden ibarettir. Bendlerdeki mısra sayıları ile bend sayılarının aynı olmaması nazire olmak/olmamak bakımından bir ölçü sayılmaz. Kafiye meselesine gelince iki şiir arasında önemli farklar olduğu görülür. En belirgin fark, Gubârî'nin tercî -bendini meydana getiren mısraların gazelde olduğu gibi (aa ba ca... şeklinde) kafiyelenmesidir. Vasıta beytinin kafiyelenişi farklılık gösterir. Şeyh Gâlib'in tercî -bendi musammat nazım şekli ile yazılan şiirlerin kafiye düzenindedir (aaaaaaAA, bbbbbbAA...). Bu haliyle Gâlib'in şiiri müsemmene benzer. Her iki şiirde de redif kullanıldığı görülmektedir. Gubârî, redif seçiminde yalnızca birinci bendde ek kullanmış, ikinci, üçüncü, dördüncü bendlerin redifleri kelimelerden oluşmuştur. Beşinci bendin redifi hem ek hem de kelimedenden meydana gelir. Gâlib'in redif kullanımı dördüncü bendde Gubârî ile benzeşir. Gubârî'nin ikinci bendi ile Gâlib'in dördüncü bendinde redif kullanımı aynıdır. Gâlib ikinci, dördüncü, beşinci ve altıncı bendlerde redifleri kelime olarak seçmiş; birinci ve üçüncü bendlerde ise hem ek hem de kelime olarak redif kullanmıştır. Her iki şiirin vasıta beyitlerindeki redifin aynı olması bir yana genel olarak redif kullanımı göz önüne alındığında büyük bir benzerlik olduğu açıktır.

Gubârî şiirine, okuyucuya bir hikâye anlatacağı hissini vererek başlar. Bu hikâye kendi halini beyan eder gibidir. Şair, kendinden hareketle muhabına seslenir. Gâlib ise söylemek istediğini direk olarak dile getirir, uzun uzadıya tasvirlerle dalmaz. Her iki şiirin konusu insanın hakikatini ve kıymetini beyandır. Dolayısıyla tasavvufi düşünceler, bilhassa vahdet-i vücud anlayışı eserlerin bütününe yayılmıştır. Gâlib'in, edebiyatımızda Hint üslubunun en önemli temsilcilerinden biri olduğu göz önüne alındığında onun, bir düşünce, hayal yahut kavramı zıddıyla ifade etmek şeklindeki üslup özelliğini ustaca kullandığı görülür. Bu anlatım yolu, soyut veya tasavvufi kavramları ifade etmede müstesna bir yere sahiptir (Gürer 2000b: 108).

Kullanılan kelime kadrolarına bakıldığında konu birliğinden dolayı büyük bir benzerliğin varlığı fark edilmektedir. “Âlem-i sugrâ”, “âlem-i kübrâ”, “zât”, “esrâr-ı İlâhî”, “marifet”, “hakikat”, “vahdet”, “âyîne”, “arş” ve “kürsî” gibi kelime ve tamlamaların müşterek oluşu bu konu birlikteliğindedir. Özellikle Gubârî'nin “Sendedür maḥzen-i esrâr-ı hüviyyet sende” mısraına karşılık Gâlib'in “Sendedür maḥzen-i esrâr-ı maḥabbet sende” demesi; “Sendedür ma‘den-i esrâr-ı İlâhî sende” mısraını “Sendedür ma‘den-i envâr-ı fütüvvet sende” şeklinde ifade etmesi; hele Gubârî'nin “Sendedür düzaḥ-ı sūzân daḥi cennet sende” mısraını karşılayan “Nazar

itseñ yir ü gök düzağ u cennet sende” mısraını söylemesi derin bir etkilenmeyi gösterir niteliktedir. Böylesine büyük benzerlikler, iki şiir arasında ilhamdan öte bir etkileşimin olduğuna delil sayılır. Her iki şiirde de verilmek istenen mesaj, insanın değeri, yaratılmışların en şerefli ve âlemin özü olduğudur. Bu yüzden şiirlerde “insan” ve “âlem-i suğrâ/âlem-i kübrâ” nitelermeleri geniş yer tutar ve mesajın özünü meydana getirir. İki şiir de insanı ikaz edip değerini anlatır. Gubârî'nin şiiri için “pendname” tabirinin kullanılması bununla ilgilidir.

Tercî -bendlerde, klâsik İslam edebiyatlarının ortak malzemelerinden olan tarihî/dinî/efsanevî kişi ve olaylara telmihlerde bulunulduğu görülmektedir. Birbirleriyle zemin şiir-nazire şiir ilişkisi bulunan metinlerde ortak malzemedeki paralel biçimde yararlanılması beklenen bir durumdur. Hz. Mesih/Hz. İsa, câm-ı Cem, âyîne-i İskender, Hz. Âdem/secde-fermây, Hallâc-ı Mansûr böyle atf yapılan mazmunlardandır. Gâlib'in, şiirin sonunda Mevlânâ'yı anması ayrıca dikkat çekicidir.

Ele aldığımız şiirlerin vasıta beyitleri olan;

Ğâfil olma gözüñ aç ‘ âlem-i kübrâsın sen

Sidre vü levh ü kalem ‘ arş-ı mu‘ allâsın sen

ve

Hoşça bak zātuña kim zübde-i ‘ âlemsin sen

Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

beyitleri aynı manaları ifade eder. Gubârî'nin, muhatabına “ğafil olma gözüñ aç” demesi ile Gâlib'in “hoşça bak zatına” demesi arasında hiçbir fark bulunmaz. Tasavvuf felsefesinin temelini oluşturan ve insanı merkeze oturtan anlayışın insanı “âlem-i kübra” ve “zübde-i âlem” olarak tanımlaması aynı düşünüşün ifadesinden başka bir şey değildir. Keza “arş-ı mualla” ve “merdüm-i dîde-i ekvân” söylemleri, iki şiirin, ilhamın ötesinde bir benzerlik arz ettiğini göstermeye kâfidir. Muhteva olarak bir pendname karakteri sergileyen bu ifadelerin, lâfzen de böyle bir benzerlik taşıması ancak nazire kavramının sahip olduğu özelliklere uygunlukla açıklanabilir. Şu kadar var ki şiirin tamamı değerlendirildiğinde Gubârî, nasihat söyleminin tabir yerinde ise kuruluşundan bir ölçüde sıyrılmayı başarabilmişken Şeyh Gâlib, aynı düşünceleri sanatın engin ufuklarında dolaşarak aktarabilmiştir. Şiirin sahip olması elzem estetik değerleri, yüksek bir sanat kudreti ve ifade gücü ile terennüme muvaffak olmuştur. Böylece nazire şiir, bizce zemin/model şiiri geçmiş ve naziredeki temel hedefe ulaşabilmiştir.

3. Sonuç

Türk edebiyatının köklü bir geleneği olan nazire yazıcılığı, başlı başına bir mektep hüviyetindedir. Başta gazel olmak üzere kaside, musammat, rubai, mesnevi gibi nazım şekillerinde yazılmış şiirlerin asırlar içinde tanzir edilmesi, şairlerin şiir

eğitimlerinde önemli bir yer tutmasının yanı sıra vefanın ve beğenin de görüntüsünü sunar. Osmanlı şiir zevkini yansıtmaya ise ayrıca önemlidir. Nazirelerin şairden ziyade şiire yazılmış olması, yalnızca büyük şairlerin şiirlerinin tanzir edilmesini değil, tersine üstat kabul edilen şairlerin beğenip etkilendikleri şiiri, bazen burada olduğu gibi asırlar sonra örnek almaları sonucunu doğurmuştur. Böylece nazirelerin aslında belirli zaman dilimlerine has olarak yazılmadıkları anlaşılmaktadır. Nazirede çoğu kaynaklarca kabul edilen, zemin/model şiiri geçme, ondan daha güzelini ortaya koyma gayesi Şeyh Gâlib'in bu ünlü şiiri ile bir kere daha örneklenmiştir. Şeyh Gâlib'in şiiri bizce yukarıda belirttiğimiz gibi bir ilhamdan ötedir ve nazire yazıcılığı ile ilgili ortaya konulan malumatı içermektedir. Metinler, klasik şiirin doğasında var olan mektep özelliğinin ve usta-çırak ilişkisinin tezahürünü sergilemektedirler. Başta vezin kullanımı olmak üzere kafiye sistemindeki yer yer benzerlik, redif tercihleri, kelime kadrosu ve buna bağlı olarak -hepsinden önemlisi- konu bütünlüğü/birlikteliği, aynı konunun müşterek bir üslup ve söyleyiş ahengi ile ifade edilmesi çok ayrı zaman dilimlerinde yaşamış fakat aynı gelenekten beslenmiş iki şairin paralelliklerini ortaya koymaktadır. Bu paralellik aynı zamanda iki ayrı tarıkata mensup, fakat aynı tasavvufî terbiyeden geçmiş iki şairin dünyaya ve insana bakışını özetlemektedir. Hayal ve edadaki benzerlik belirgindir. Ancak asla bir taklitten yahut intihalden bahsetmek mümkün değildir. Şu kadar var ki Gubârî'nin, tercâ'-bendini yazdıktan yaklaşık iki buçuk asır sonra Divan Şiirinin son büyük şairi kabul edilen Gâlib'in kaleminde yankılanması, klâsik şiir geleneğimizin kendi sınırları içerisindeki sürekliliğini ve irtibatını açıkça göstermektedir. Bu itibarla, Şeyh Gâlib'in ünlü tercâ'-bendinin, bir şiirin başka bir şiire nazire olmasının ne gibi kıstaslara bağlı olduğu göz önüne alındığında Gubârî'nin tasavvufî/mistik duygularla yazdığı şiirine başarılı bir nazire olduğu kanaati katıyet kazanmaktadır.

Kısaltmalar

ANT: Ali Nihat Tarlan (1946) "Eski Mecmualar Arasında". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1/2, s. 122-137.

EE: Süleymaniye Kütüphanesi Esat Efendi Koleksiyonu 3424.

Kaynaklar

AKSOYAK İ. H. (1999) "Müşterek Şiir Söyleme Geleneği", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 8, s.239-254.

AKTAŞ H. (2001) "Nazirecilik Geleneği ve Çağdaş Şiirimizin Ufukları", *Hece*, 53-54-55, s.282-294.

ALPARSLAN A. (1996) "Gubârî Abdurrahman", *DİA*, 14, s.167-169.

AMBROS E. G. (1989) "Nazîre, the will-o'-the-wisp of Ottoman Dîvân poetry", *Wiener Zeitschrift für die Kunde Des Morgenlandes*, 79, 57-65.

- BİLGİN A. (1999) "Gubârî". *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.1, s.483-484.
- CANIM R. (2000) *Latîfî Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Ankara.
- CANPOLAT M. (1982) *Ömer Bin Mezûd Mecmu'atü'n-Nezâ'ir*, Ankara.
- DİLBERİPÜR A. (1999) "Türk Edebiyatında Nizâmî'nin Takipçileri ve Hamse'sine Nazire Yazanlar", (Çev. M. Fatih Köksal) *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 8, s.199-238.
- ELİAÇIK M. (2004) "Gubârî'nin Zindanda Yazdığı Menâsikü'l-Hac Mesnevisi", *İlmî Araştırmalar*, 17, s.105-114.
- GÜL A. (2006) *Abdurrahman Gubârî'nin Hayatı Eserleri ve Menâsik-i Hac Adlı Eseri (Edisyon Kritik)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- GÜRER A. (1993) *Şeyh Gâlib Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Ankara.
- GÜRER A. (2000a) "Şeyh Gâlib Hakkında Yeni Bilgiler", *A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 13, s.203-225.
- GÜRER A. (2000b) "Şeyh Gâlib'in Şiirlerinde Bir Anlatım Özelliği", *A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 13, s.99-108.
- IRKILATA M. (2007) *Nazire Geleneği İçerisinde Kerem Kasideleri*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana.
- İSEN, M. (1981) "Divan Şiirinde Nazire Geleneği", *Mavera*, 54, s.24-26.
- KALKIŞIM M. (1992) *Şeyh Gâlib Dîvânı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), İstanbul.
- KALKIŞIM M. (1994) *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Ankara.
- KILIÇ F. (2010) *Âşık Çelebi Meşâ'irü'ş-Şu'arâ (İnceleme-Metin)*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- KÖKSAL M. F. (2001) *Edirneli Nazmî Mecmu'atü'n-Nezâ'ir (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara.
- KÖKSAL M. F. (2003) "Nazire Kavramı ve Klâsik Türk Şiirinde Nazire Yazıcılığı", *Diriözler Aramağanı Prof. Dr. Meserret Diriöz ve Haydar Ali Diriöz Hatıra Kitabı*, s.215-290.
- KÖKSAL M. F. (2006) *Sana Benzer Güzel Olmaz Dîvan Şiirinde Nazire*, Ankara.
- KURNAZ C. (2003) "Osmanlı Şair Okulu", *Journal of Turkish Studies*, 27/II, s.403-420.
- KUT G. (2000) "Bir Şairi Değerlendirmedeki Yöntem: Ortak Malzemenin Kullanılışı ve İfade Şekli", *İlmî Araştırmalar*, 10, s. 169-176.
- KUTLUK İ. (1989) *Kınalı-zade Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-Şuara*. Ankara.
- MACİT M. (2001) Divan Şiirinin Cumhuriyet Sonrası Türk Şiirine Etkileri, *Hece*, 53-54-55, s.295-304.
- MERMER A. (2002) "XV. Yüzyılda Yazılmış Bilinmeyen Bir Nazire Mecmuası ve Aydınlatıcı Visâli'nin Bilinmeyen Şiirleri", *Millî Folklor*, 56, s. 75-94.
- OKÇU N. (1993) *Şeyh Galib: Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umumi Tahlili ve Divanının Tenkidli Metni*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- PARLATIR İ. (1988) Namık Kemal'in 'Lâzımsa' Redifli Gazelleri ve Nazireleri, *Ölümünün 100. Yılında Namık Kemal*, 161-182.
- PARMAKSIZOĞLU İ. (1950) "Abdurrahman Gubarî'nin Hayatı ve Eserleri", *Türk Dili*, 2, 348.
- SARAÇ M. A. Y. (2007) *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, İstanbul.
- SOLMAZ S. (2005) *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*, Ankara.
- ŞEMSEDDİN SAMİ. (1314) *Kâmûsu'l-A'lâm*, İstanbul.
- TARLAN A. N. (1946) "Eski Mecmualar Arasında", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1/2, s.122-137.
- ÜNVER İ. (1983) *Ahmedî İskender-nâme İnceleme-Tıpkıbasım*, Ankara.

YAVUZ K. (1999) "Edebiyatımızda Gezen Nefesler", *Tarih ve Medeniyet*, 61, s.40-43.

Murat A. Karavelioğlu

Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakóltesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Adres: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakóltesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 34459 Lâleli-Fatih, İSTANBUL.

E-posta: makaravelioglu@gmail.com

Yazı bilgisi:

Alındığı tarih: 13 Aralık 2010

Yayına kabul edildiđi tarih: 16 Mart 2011

E-yayın tarihi: 26 Nisan 2011

Çıktı sayfa sayısı: 17

Kaynak sayısı: 35